

դած լուրը, իբր թէ Գրանիցա կայսրանի մօտ պէտք է կայանայ գերմանական, ուստաց և աւստրիական կայսրների տեսութիւնը: Քաղաքական շրջանների մէջ այդ մասին ոչինչ յայտնի չէ: Ալիքնիմ կայսրը Մեկկերբուրգից վերադառնալուց յետոյ մըտադիր չէ ոչ մի տեղ ուղևորվել:

Առաջագէտ կուսակցութեան առաջնորդ Ռիխտեր Բերլինի մէջ իր ընտրողների առաջ մի ձառ. արտասանեց, որով այնքան իշխան Բիսմարկի վրա չէր յարձակվում, որքան ընդհանրապէս պահպանողականների վրա: Նրանց գործունէութեան հետեւեալքը, Ռիխտերի կարծիքով, սօցիալիստների դէմ օրէնքի հրատարակելը, պատերազմական բիւզիսի մեծացնելը, հարկերի շտապեցնելը և անձնական ու տնտեսական ազատութեան սահմանափակումն են: Ռիխտեր յայտնում էր, որ Բերլինը անպատճառ առաջագէտներին կընտրէ, որովհետեւ նա նրանց ընտրում էր և այն ժամանակ, երբ իշխան Բիսմարկ ամենամեծ հեղինակութիւն ունէր: Եթէ իշխան Բիսմարկին կաջողվի այնպիսի լայնատազ կազմել, որի մեծամասնութիւնը իր կողմը կը լինի, նա անպատճառ երկու օրինակներ կը ներկայացնի՝ ծխախոտի արտօնութեան և ցորենի մաքսավճարը մեծացնելու մասին:

Պրոֆէսոր Ալօլֆ Վալենը բազմաթիւ ընտրողների առաջ մի ձառ. արտասանեց, որի մէջ ի միջի այլոց նկատեց, թէ միայն մանրակրկիթ մարդիկ կարող են ընդգրկմանալ կառավարութեան ընդարձակ գաղափարներին, որի նպատակն է երեւելի դարձնել Գերմանիային: Այնուհետեւ Վալենը ասաց, որ նա կը պաշտպանի կաթոլիկ եկեղեցու հետ պետութեան կուր ընդհատելը և կընդգրկմանայ արտաքոյ կարգի օրէնքներին հրէաների դէմ:

Բերլինից հեռագրում են «Порядок» լրագրին, որ Ալիքնիմ կայսրը, Կարլսրուէ քաղաքի մէջ եղած ժամանակ ստացաւ մի անանուն սպանող նամակ: Նամակի գրույց կայանաւորված է: Գատաւտանական քննութիւնը սկսված է: Բերլինում, ինչպէս հեռագրում են նոյն լրագրին, մի մեծ ընտրողական ժողով տեղի է ունեցել այս օրերս, որտեղ առաջարկված է եղել պրոֆէսոր Ալիքնիմ, որպէս լայնատազի անդամ: Նրա կանգնեցնելը պաշտպանելու համար միացել են այս անգամ հակառակ բանակների, ազգային-ազատամիտների և պրոգրէսիստների (առաջադիմականների) ներկայացուցիչները: Մի և նոյն ժողովի մէջ խօսել են, Ալիքնիմ պաշտպանելու համար, ազատամիտ լասկէր և պրոգրէսիստ Ռիխտեր: Երկուսն էլ ուշադրութեան արժանի ճառեր արտասանեցին, որոնց մէջ խոստովանեցին իշխան Բիսմարկի քաղաքականութիւնը: Թէ լասկէրի և թէ Ռիխտերի ճառերը մեծ ընդունելութիւն գտան ժողովի կողմից: Այդ երկու քաղաքական անձնավորութիւնները առաջ միմեանց թշնամի կուսակցութիւններին էին պատկանում, բայց այժմ, ընդհանուր վտանգի առաջ, Բիսմարկի ձեռող քաղաքականութեանը ընդգրկմանը և պրոգրէսիստ Ալիքնիմի ընտրութիւնը պաշտպանելու համար, մի կուսակցութեան մէջ միացան: Վաղուց է արդէն որ սպասում էին գերմանական ազատամիտ մեծ կուսակցութեան երկու նշանաւոր ձիւղերի, պրոգրէսիստների և նացիօնալ-լիբերալների միմեանց հետ միանալը, բայց միայն այժմ այդ դաշն համարվում է կատարված իրողութիւն: Անտարակոյս, գերմանական բոլոր ազատամիտ կուսակցութիւնների միանալը

կարող է ոյժ տալ գերմանական առաջագէտ քաղաքական տարրին և այդ տարրը այն ժամանակ կարող է յաղթող հանդիսանալ պահպանողական և յետագէտ կուսակցութիւնների վրա:

Լրագրիները հաղորդում են, որ Բերլինում դիտաւորութիւն ունեն հանդիսաւոր կերպով տօնել Ալիքնիմի վաթսուհամայն յօրելուանը և Բերլինի համալսարանի մէջ նրա պրոֆէսորութեան քան և հինգ ամեայ տարեդարձը: Այդ հանդէսը կը կատարվի նոյեմբերի 7-ին (19-ին) Բերլինի քաղաքացին վարչութեան դահլիճի մէջ:

ՅԻՄՆԱԿ

Քաղաքական շրջանների մէջ հաւատացնում են, որ հանրապետութեան նախագահը վերջին ժամանակներում շուտ շուտ է խորհրդակցում Ժիւլ-Սիմօնի հետ քաղաքական գործերի գրութեան մասին: Ասում են, որ նրանց կարծիքները գրեթէ ոչինչով չեն զանազանվում և որ Գրեվի կամենում է յանձնել Ժիւլ Սիմօնին նոր մինիստրութեան կազմելը: Այդ ենթադրութիւնը, մի քանի լրագրիների կարծիքով, հաւանական չէ:

Նորերում Լոնդոնի «Morning Post» լրագիրը հաղորդում էր, որ իբր թէ ուստաց կառավարութիւնը անբաւական է Ֆրանսիական կառավարութեան, որովհետեւ վերջինը հրաժարվեցաւ մասնակցել միջազգային միջոցների գործադրելուն քաղաքական յանցաւորների դէմ: Այդ առիթով «Նապոս» ընկերութիւնը նկատում է. «Այդ լուրը ճիշդ չէ: Ռուսաց կառավարութիւնը վաղուց առաջարկել է կոնֆերանցի կազմել միջազգային դաշնակցութիւն կազմելու համար քաղաքական յանցաւորների դէմ: Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան ընդունեցին այդ առաջարկութիւնը, որ մերժվեցաւ Ֆրանսիայից և Անգլիայից: Ֆրանսիական կառավարութիւնը, հրաժարվելով մասնակցել կոնֆերանցիային, այնուամենայնիւ պատրաստակամութիւն յայտնեց դաշնագիր կապել Ռուսաստանի հետ յանցաւորների վերադարձնելու մասին: Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան չէին ցանկանում այդ առաջարկութիւնը ժողովրդ: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է, որ իշխալ օրինագիծը Ֆրանսիական ազգային երկու ժողովների հաւանութիւնը ըստանայ և յետոյ Ֆրանսիական կառավարութիւնը կարող է բանակցութիւններ սկսել Ռուսաստանի հետ մի դաշնագիր կապելու համար յանցաւորներին վերադարձնելու մասին: Հաւանական է, որ այդ օրինագիծը կառավարվի պատգամաւորների ժողովին նրա պարագմունքների առաջիկայ շրջանի ընթացքում: Հարցը այդ գրութեան մէջ է գտնվում և հիւսիսային պետութիւնները սպասում են Ֆրանսիական ազգային ժողովների վճռին, որպէս զի կարողանան նոր առաջարկութիւններ անել:

Գերմանիայի Սօսիէ Տոնիսից վերադարձել է Ալֆրիդ, որովհետեւ նա համաձայն չէ մինիստրութեան կարծիքի հետ Կերուանի վրա արշաւելու մասին: Մինիստրները պահանջում են անյապաղ արշաւել այդ քաղաքի վրա, մինչդեռ գերմանիայի Սօսիէի կարծիքով այդ արշաւանքը պէտք է յետաձգել մինչև նոյեմբերը: Մինիստրութիւնը ցանկանում է ձեռնել ապստամբութիւնը մինչև այն օրը, երբ կը գումարվի պատգամաւորների ժողովը:

Եթէ այժմեան մինիստրութիւնը փոխվի, Ֆրանսիական մի քանի նոր դեսպաններ կը նշանակվին: Ս. Պետերբուրգի, Բերլինի և Վիեննայի այժմեան դեսպանների տեղ նորերը կը նշանակվին: Ինչպէս երևում է Գաւթետայի մինիստրութեան կազմվելուց յետոյ Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութիւնը աւելի եռանդոտ ուղղութիւն կը ստանայ: Գաւթետայի անհաշտ լըշնամի արմատականները բոլոր միջոցներով աշխատում են խանգարել նրա մինիստրութեան կազմվելուն և առաջուց ցելա են գցում և խայտառակում են այդ մինիստրութեան ապագայ անդամներին:

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԳԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլս, 21 սեպտեմբերի 1881

Գիտէք ինչ եղաւ «Մշակի» և իր համախոհներուն քարոզած գաղափարներուն անմիջական արդիւնքն: Ահա ասիկ:

Երեք տարի առաջ, պատերազմը նոր վերջացել էր, առաջին անգամ հայ անունը տէրութեանց դաշնադրութեան մը մէջ անցել էր: Մէկ քանի անձինք, որոց գլուխը կը գտնուէր Ներսէս պատրիարքը, մտածեցին որ ալ ազգին ժամանակ էր կենդանութեան նշան տալու: Թէ օտարին պաշտպանութիւնը որքան որ մեղի երաշխաւորված էր, որ այս պատճառին համար, պէտք էր որ մենք ալ մեր կողմէն անփոյթ չը մնանք և գաւառացի ազգայնոց վիճակին վրայ քիչ մը աւելի խորհենք, հոգանք անոնց անմիջական պէտքերն և դարմանենք ժամ յառաջ անոնց ամենէն փոքրեցիկ վերքերը: Վերջապէս պէտք է կ. պոլսեցի, քաղաքացի և գիւղացի մի և նոյն կապով միացնել և այս նպատակին հասնելու համար հարկ էր, ամեն դասի մարդոց, բայց մասնաւոր չնիւթական և մտաւորական կարողութիւն ունեցողներուն աջակցութիւնը իրար բերել: Եւ կազմուեցաւ «Տնտեսական միութիւն» հայոց անուն ընկերութիւնը: Ներսէսի նախագահութեամբ մէկ կամ երկու նիստեր եղան, յանձնախումբեր կազմուեցան (քանական-պէս) և... այն օրէն իվր խօսքն անգամ ընող չը կար այդ ընկերութեան: Ամեն մարդ քիչ կամ շատ խեղճ տուաւ. այն հաստատութիւններուն, որոնց նպատակը սոսկ ուսմունք տարածել էր և որոնք հաստատ կերպով կը քարոզէին թէ այն էր ազգին միակ փրկութեան ճանքն:

«Մշակը» եղաւ որ առաջին անգամ տնտեսական մասին հրապարակաւ ամենուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց և այս տարի միայն, ինչպէս վեց ամիս առաջ, Կ. Պոլսոյ մէջ յուզուեցաւ այդ հարցը և մեծ արձագանք գտաւ, մասնաւոր ի նորէն ձեր աշխատակից պ. Նիկողոսեանին հանած աղաղակին, որու զրդիները որոնք ըլլալին պիտի ըսեմ քիչ մը վերջը, ինչ եղաւ այս հարցին հետեւութիւնը: Այն որ հասարակաց կարծիքէն մղուած, պարագայներէն ստիպուած և հաստատ գիտնալով թէ ինչ բանի կը կարօտի հայը ամեն բանէ առաջ, Ներսէս պատրիարքը, չը նայելով այս միջոցին իրեն անհամար դրաղ մոնքներուն, չը սպասելով, շատ մը պատօնիկ մարդոց պէս թէ ինչ պիտի ըլլայ, ինչպէս պիտի վերջանայ հայկական հարցը, ժողովեց նորէն որքան Կ. Պոլսոյ մէջ բանիւն, կարողութեան տեղ մարդիկ կային, չէ թէ չգործէ: Ըսովորները (անոնցմէ բան չը սպասուիր), հապա ամեն ուշիմ, մասնաւոր և կարողութեան տեղ մարդիկ և ըսաւ անոնց, Հայոց տնտեսական միութիւնը՝ այսօր ազգին ամենէն կարեւոր մէկ պէտքը լեցնելու կողմէն է: Հայոց նիւթական զարգացմանը կրնանք օգնել թէ որ ուղենք: Պէտք է որ այս ընկերութիւնը այսօր վերստին կենդանանայ: Յոյս տուէք որ դուք ազգին ճշմարիտ շահերը կը փնտռէք: Երեք օր է ուրեմն որ գրեթէ նորէն կազմակերպեցաւ Հայոց տնտեսական միութիւնը, և եթէ այն օրէն ի վեր բաժանորդ գրութեանը բազմութիւնէն դատենք, յառաջանալու և զարգանալու մեծ երաշխաւորութիւն կայ: Բայց կանխաւ չը գտնենք, տեսնենք անոր գործելը և վերջը կը խօսենք: Եւ գլխաւոր նըպատակն է ցոյց տալ թէ ինչպէս երբ հասարակութիւնը իր էնտէնկտովը համոզված է մէկ բանին, որ մը չէ որ մը այն կերպով բարոյական ճշուն կը բանեցնէ մինչև իսկ անտար-

բերներուն վրայ (ժողովականներէն շատը ազգային գործի խառնուողներ չէին) որ անկարելի է ուրիշ կերպով վարվել:

Երբ «Մշակը» ի վաղուց և պ. Նիկողոսեան վեց ամիս առաջ այս կամպայնը սկսան, ոմանք կարծեցին և գուցէ կը կարծեն թէ տնտեսական հարցը իրենց կապրիսին կամ աղմուկ գցելու համար էր որ երևան հանեցին: Այս յիմար մեկնութեան պատճառը այն էր որ գրեթէ ամեն օրագիր, այստեղ թէ այդ տեղ, և անոնց մէկ քանի յայտնի թղթակիցները դէմ եղան այդ կարծիքին, որով, գլխաւորապէս ձեր կողմի հասարակութիւնէն ոմանք ենթադրեցին թէ հարցը ժողովրդեան համակրութիւնը չունի, կամ վաղահաս է և այն: Բայց մեր ազգին մէջ, մասնաւոր Կ. Պոլսոյ հայոց մէջ, երբեք լրագրութիւնը հասարակաց կարծիքը չէ ներկայացուցած և անոնց թղթակիցները սոսկ իրենց տեսակէտով կը գրեն ամեն խնդիրներու վրայ: Իսկ ազգին խոհական և լուրջ մասը չեն անոնք ամենին: որ այսօր իբրեւ գործիչ մէջ ինկած են, ամեն ազգային գործէ դուրս չեն ելներ, անոր համար ալ անոնց անունը միայն կը յիշուի հրապարակի վրայ: Չէ, ազգին ուշիմ, զգաստ և պարկեշտ մասը, յայտնի պատճառներով երկրորդ պլանի վըրայ կեցած է և կը սպասէ (այդ է ճիշդ անոր ալ յանցանքը), որ ինքնիրեն հրապարակը աւելի տիրացու ճամբարակներէն, որ ինքը երևան գայ:

«Մշակը», պ. Նիկողոսեան և իր մէկ քանի հրապարակաւ երկցած համախոհները երբ տնտեսական այս կարեւոր հարցը յուզեցին, ուրիշ բան չըրին ուրեմն, եթէ ոչ ազգին ընդհանրութեան, հասարակաց կարծեաց արձագանքը ըլլալ: Պ. Նիկողոսեան իր խիստ լեզուով, որ գուցէ անտեղի էր, Կ. Պոլսոյ հասարակութեան կողմէն կը խօսէր և Կ. Պոլսոյ հրապարակի վրայ չերեցող ինտելիգենցիային հետ կատարելապէս համամիտ էր այս մասին: Այս մեծ բաղմունքին էր ահա իրապէս անոր այստեղի համախոհները և զրդիները որ վերը յիշեցի: Եւ գիտէք ինչու օրագիրներէն շատը վրան յարձակվեցան այսպէս յախուռն կերպով: Վասն զի պ. Նիկողոսեան կամայ թէ ակամայ, իր ծանր և ոչ պարզմտութեամբ ոճովը աւելի իր անձնականին դէմ գրգռեց մէկ քանիներու բարկութիւնը, քան թէ իր յայտնած գաղափարներուն դէմ: Գաղափարը սկիզբէն անձնականին զոհ չը նաց: Բայց ինչպէս կըսէր անցեալ օր «Մշակը» այնպիսի մարդիկ գաղափարի զինուորներ են, ինչ զարմանալի բան կայ ուրեմն երբ այդ զինուորներէն երեքմէն նահատակ ըլլան: Երբ մարդ մեղմ կը խօսի՝ այդ լեզու բաժակը չը խմէր. բայց խօսքը ազդու կըլնայ և մէկ է ամեն բնութիւն: Առիթ չեմ ունեցած ձեր յարգելի աշխատակցին հետ տեսնուելու, բայց մէկ օր զպրիցի մը մէջ ճառ խօսելը լսեցի ուր կըսէր թէ «կարելի չէ մեղմ կերպով որ և է խնդիր յուզել և լուծել մեր ազգին մէջ»: Այսօր սկսաւ երևալ թէ բաւական ճիշդ է եղեր իր այդ կարծիքը:

Այստեղ և այդտեղ կըսեն շատեր: «Ինչ պէտք է այսպիսի ատեն այս տեսակ խնդիրներ յարուցանել ազգին մէջ, երբ պէտք ունենք ինքզինքնին ժողովելու (?)» Հիմայ մեզի համար քաղաքական ճգնաժամ մըն է: Բայց միթէ ազգային կենսական շահերը սրտի առնելը և անոնց վրայ վիճաբանելը երկպառակութիւն գցել է ազգին մէջ: Միթէ համոզմունքներու ընդհանրութեամբ տարաձայնութեանց նշան է: Միթէ վըշտացած սրտէ դուրս թուած կծու խօսքերը թըշնամական զգացմունքի արտայայտութիւն է: Միթէ դառն խօսքը սիրած առարկայի մը վրայ խորին սիրոյ համանիւ չէ: Միթէ հայկական խնդիրն լուծմանը արգելք կըլլանք երբ մենք ալ մեր ներքին գործերուն վրայ մտածենք: Միթէ Ներսէս Պատրիարքը, որ մենակ անձն է հայոց հարցով զբաղող, աւելորդ և վնասակար սեպեց «Տնտեսական միութիւն» հայոց ընկերութեան խնդիրը յարուցանելու:

Եթէ ուսանալուց ինտելիգենցիան կուզէ որ ամեն մարդ հանդարտ և լուրի նստի և քիթը հովին պարագայները զիտէ, ազգին ներքին գործերը կը յուսայ թէ կարգի կը մտնեն: Արդեօք այդ ինտելիգենցիան կը կարծէ որ յառաջադիմութիւնը անգործութեան մէջ է: Այդ է ուրեմն այդ ինտելիգենցիան որ իր անկենդանութեամբ միայն փայլած է մինչև հիմայ, ատենք են Նազարեանցի, Նալբանդեանցի և «Մշակի» զարդերն հետեւողները, ինչպէս երբեմն կը պարծնէ: Բայց

